

Кушнір Людмили Миколаївни,

вчитель вищої категорії,
звання "старший вчитель"
спеціалізованої школи №320

Деснянського району міста Києва

Біблійні мотиви і пророцтво майбутнього у творчості Тараса Шевченка

Мета:

навчальна - проаналізувати з учнями поезії Шевченка, написані за мотивами Святого Письма, розкрити багатство його ремінісценції з Біблії, формувати у дев'ятикласників навички компаративного аналізу літературних явищ, уміння розглядати твір у контексті світової літератури;
виховна - прищеплювати любов та повагу до Бога як всерозуміючого Творця і надійної опори для кожної людини; виховувати патріотизм, високі моральні якості і естетичні смаки;
розвивальна - розвивати вміння аналізувати й систематизувати літературні явища.

Обладнання: таблиця «Християнські поняття та уявлення у творах Т.Шевченка», ілюстрації до творів Шевченка, («Кобзар» у кожного на парті), Біблія.

Тип уроку - вивчення нового матеріалу.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми і мети уроку.

*«... Молюсь тобі, боже милий,
Господи великий!
Що не дав мені загинуть,
Небесний владико,
Що дав мені добру силу
Пересилить горе...»
(«Сон» (Гори мої високі), 1847р.)*

1. Актуалізація опорних знань.

- Що ви знаєте про Біблію як Книгу Книг?
- Чому вона така популярна у всьому світі?
- Як ви особисто ставитесь до Біблії і чому?

2. Вивчення нового матеріалу.

Розповідь. Тарас Шевченко виріс у патріархальній українській родині, де любов до Бога була неодмінною умовою життя. Українці свято вірили в Бога і ревно молилися, а жорстоку панщину сприймали як замах на їхню віру, переконання, оскільки неволя не давала можливості належно відправляти обряди, почувати себе людиною, створеною за подобою за образом Божим. Про це Шевченко писав так:

*Там неволя,
Робота тяжкая, ніколи
І помолитися не дають.*

Із цих рядків бачимо, що потреба молитви вважалась такою ж насущною як дихання і їжа. Учився Шевченко в школі за церковними книгами, дуже добре знав Псалтир, читав молитви над померлими, відбував церковні богослужіння. У його «Щоденнику» є прекрасні слова про те, яке полегшення йому приносили сповідь та причастя. Уже ці факти розвіюють створений тоталітарною системою образ Шевченка - атеїста.

Існує легенда з якою нас ознайомить учень. (*отримав завдання заздалегідь*) ([Додаток 1](#)).

Щоб глибше збагнути ставлення Кобзаря до Бога і релігії, ми й проаналізуємо цей аспект його творчості. Зверніть увагу на таблицю, яку склав М. Гнатишак ще в 1936 році.

Мозковий штурм.

Деякі з цих творів ми зараз згадаємо. Я буду зачитувати уривки з творів Шевченка, а ви скажете їх назву. ([Додаток 2](#))

- Як ставиться Шевченко до атеїстів?

Чи у своїй творчості осуджував людей, які не вірили, заперечували або зневажали Бога?
(Відповідь на ці запитання давайте пошукаємо у творах Кобзаря).

Робота з підручником. Завдання.

Відкрийте [хрестоматію](#) на стор. 305. Прочитаємо рядки послання: «І мертвим, і живим...»
Вдумаємося в них: (*учень читає*)

*Якби ви вчились так, як треба,
То й мудрость би була своя.
А то залізете на небо:
«І ми не ми, і я не я,
І все те бачив, і все знаю, Нема ні пекла, ані раю.
Немає й Бога, тільки я!
Та куций німець узлуватий,
А більш нікого!...» - «Добре брате,
Що ж ти такеє? -
«Нехай схаже німець.
Ми не знаєм.»*

Учні відповідають на поставлені запитання.

Пояснення вчителя.

Як бачимо, автор ставить дуже доречне запитання перед людиною, яка заперечує існування Бога. Але ця недовчена істота не може пояснити навіть, що собою являє вона сама. Звісно, в такому разі про Бога вона взагалі не здатна щось сказати.

Оскільки послання "І мертвим, і живим..." ми вважаємо пророком твором, то чи не слід сприймати слова-запитання Шевченка і його осуд атеїстові адресованими всім, хто береться судити про те, чого сам неспроможний збагнути? Богові Шевченко у своїй творчості приділяє багато уваги.

- Згадайте, будь ласка, твори Кобзаря, епіграфами до яких є вірші з Біблії, і прочитайте їх.

(Учні називають «Сон» («У всякого своя доля»), «Єретик», «Великий льох», «Кавказ», «І мертвим, і живим...»)

Вчитель. Неважко помітити, що Шевченко звертається до біблійних мотивів саме в суспільно-політичній поезії.

Але є у творчості Шевченка, на наш погляд, бодай три морально-етичні моменти, за яких поет ніби

вступає в суперечку з Богом.

Учні записують в зошити.

Перший - це нарікання на Господа, викликане соціальною неправдою, гірким становищем українського народу. Євген Сверстюк зауважує, що такі питання, як «Я не можу збагнути, чому Бог усе це терпить?», лунають тисячоліттями, і їх ставлять люди віруючі.

Шевченко з розпачу та відчаю осуджує Господню терплячість. Ось слова з поеми «Сон»:

*Чи Бог бачить із-за хмари
Наші сльози, горе?*

Або з поеми «Княжна»:

*А Бог куняє. Бо се було б диво,
Щоб чути і бачить - і не покарать.
Або вже аж надто довготерпеливий...*

Пояснення вчителя:

На такі питання Біблія дає відповідь: може повсякчас карати й нищити злочинців, тому що разом з тими гинуть і невинні. Святе Письмо влучно порівнює Божу кару з рукою хлібороба, який вириваючи бур'яни з лану, неодмінно вирве й кілька стебел пшениці.

У поемі «Кавказ» автор жорстоко таврує російську церкву за співучасть у загарбницьких війнах, але при цьому з великим почуттям звертається до Ісуса Христа, усвідомлюючи, що свята кров пролилася за всіх живущих, а дехто, та ще й священник, не усвідомлює жертви Господнього Сина і нехтує своїм призначенням у світі. Не можна й сьогодні без хвилювання читати слова Шевченка:

*За кого ж Ти розіп'явся,
Христе, Сине Божий?
За нас, добрих, чи за слово
Істини... Чи, може,
Щоб ми з Тебе насміялись?*

У цих рядках звучить докір людям, усім нам, хто не хоче жити за заповідями Ісуса, хто заради користолюбства і лакомства матеріального запропащує душу.

Другий момент - протест або те, що в радянські часи називалося «богоборством» Шевченка. Звернімо увагу, богоборство Кобзаря завжди жертвоне, а оскільки у світі ніщо не нове, то воно нагадує нам своєрідне богоборство Мойсея, який вступив у суперечку з Єговою, щоб відстояти інтереси свого народу, вступив, добре знаючи, що ризикує життям і буде покараний за таку зухвалість.

До поезії цього типу належать «Заповіт» та «Сон» («Гори мої високії...»).

- Чому, на вашу думку, Шевченко в цих творах такий категоричний у ставленні до Бога? Прослухайте уривок із поезії «Сон».

*Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу... отойді я
І лани, і гори -
Все покину, і долину
До самого Бога
Молитися ... а до того
Я не знаю Бога.*

У «Заповіті» Шевченко не зрікається Бога, а наголошує, що співати йому осанту зможе лише тоді, коли Україна буде визволена від окупації, стане вільною державою.

*Я так її, так люблю
Мою Україну убогу,
Що прокляну святого Бога,
За неї душу погублю!*

Такий своєрідний виклик звучить і в поезії «Сон» («Гори мої високії...») Шевченко добре усвідомлює, що ризикує навіть не життям, а значно більшим - безсмертям своєї душі. Та заради України він здатний на найбільшу жертву.

Третій момент трактується з позиції пророцтва, зокрема в поезії «Світе ясний! Світе тихий!» Створена поетом картина асоціюється з 20-30 р.р. ХХ ст.. в Україні, коли більшовики нищили храми, трощили ікони, шматували церковні хоругви.

С.551 «Хрестоматія». Два перші рядки вірша - не Шевченкові.

Усний виклад вчителем пояснення. Це своєрідний переспів церковного твору, який виконується під час вечірні. Щоб збагнути його красу послухайте уривок: «Світе тихий, святія слави, безсмертного Отця небесного, святого блаженного, Ісусе Христе, пришедши сонця на запад, видівши світ вечірній, поєм Отця і Сина і Святого Духа, Бога...»

Решта рядків - показ деградації людської особистості, яка втратила опіку Бога, замахнулася на не проминаючи цінності:

*Будем, брате,
З багрянниць онучі дроти,
Люльки з кадил закуряти,
Явленими піч топити,
А кропилом будем, брате,
Нову хату вимітати.*

Один учень читає поезію напам'ять.

3. Загальна характеристика «Давидових псалмів».

Один з учнів підготував довідку, що таке псалом, Псалтир. (визначення записати в зошити).

Псалми - особливі пісні релігійного змісту. Збірник псалмів називається Псалтирем.

(звернути увагу, що пишеться з великої літери).

Учень, який отримав завдання підготувати повідомлення на тему «Загальна характеристика «Давидових псалмів», виступає перед учнями.

- Псалтир - з давньоєврейської мови перекладається як «книга хвали».

Це найулюбленіша книга Старого Заповіту багатьох поколінь людей, у якій вміщено 150 псалмів, покладених на музику для богослужінь. Головний автор псалмів — ізраїльсько- іудейський цар Давид, який був відважним воїном, чудовим стратегом і видатним громадським діячем. Він підняв свій народ на вершину слави. Був також поетом і музикантом, і від усього серця любив Бога. Участь Давида в складанні Псалтиря можна вважати вагомішою за державні досягнення його царювання. Книга Псалтир — надзвичайна пам'ятка усіх століть. (Генрі Геллей. (Біблійний довідник. —с. 254-274) Біблійні Давидові псалми українською мовою не тільки перекладали, а й переспівували багато письменників: Т. Шевченко, П. Куліш, Ліна Костенко.

4. Порівняльний аналіз псалма 1-го із Біблії і псалма 1-го Шевченкового.

Учитель виразно читає псалом 1-й Шевченка і 1-й зі Святого Письма.

Псалом 1* зі Святого Письма:

*Блажен муж, що за радою
несправедливих не ходить,
і не стоїть на дорозі грішних,
і не сидить на сидінні злоріків,
та в Законі господнім його насолода,
і про Закон його вдень та*

*вночі він роздумує!
І він буде як дерево, над
водним потоком посаджене,
що родить свій плід своєчасно.*

Пояснення.

* Число Псалма подається за порядком грецьким, а в дужках біля нього - порядок гебрійський. При цитаціях (відсилачах) - порядок єврейський.

Блажен - щасливий.

Ходить - живе.

Закон - це П'ятикнижжя Мойсееве, Закон Божий, гебрійське, тому ми завжди пишемо його з великої букви.

*Блаженний муж на лукаву
Не вступає раду,
І не стане на путь злого,
І з лютим не сяде.
А в законі Господньому
Серце його й воля
Навчається, і стане він,
Як на добрім полі
Над водою посажене
Древо зеленіє,
Плодом вкрите. Так і муж той
В добрі своїм спіє,
А лукавих, нечестивих
І слід пропадає,
Як той попіл над землею
Вітер розмахає.
І не встануть з праведними
Злії з домовини,
Діла добрих оновляться,
Діла злих загинуть.*

- Про що обидва твори?

- У яких рядках висловлена їхня головна думка?

- Які слова Шевченка стали афоризмами?

5. Поезія «Ісаія. Глава 35 (Подражаніє)».

Вчитель. Після заслання поет кілька разів звертався до жанру переспіву з Біблії («Подражаніє Іезекіїлю», «Царі», «Осія. Глава 14»)

З біблійних пророків Кобзар найбільше любив Ісаю та Осію.

Особливо вражаючу ідейно-художню силу має поезія «Осія. Глава 14», в якій Шевченко попереджає українське панство про майбутню справедливу кару за зраду соціальних та національних інтересів його народу.

Актуально для нашого часу звучать слова поета:

*Погибнеш, загинеш, Україно,
Не стане знаку на землі,
А так пишалася колись
В добрі і розкоші! Вкраїно!
Мій любий краю неповинний!
За що тебе Господь кара,
Карає тяжко? За Богдана,
Та за скаженого Петра,*

*Та за панів отих поганих
До краю нищить...*

У цих рядках - палка настановна, звернена до земляків, у яких звучить прохання жити мудро, не зловживати людськими знаннями, дбати про народну справу. Переспів з Біблії - «Ісаія. Глава 35 (Подражаніє)» - сповненої світлої, піднесеної, емоційної тональності: в ньому показана всезагальна радість людей, які отримали волю, вийшли на «шляхи святії», закриті для владик. Це чи не єдина поезія у творчості Шевченка, яка повністю присвячена темі щастя народу, що дочекався волі. Переспів 35 глави у вірші Т.Г.Шевченка «Ісаія. Глава 35» майже повністю співпадає з біблійним текстом. Ісаія вважається біблійним пророком, що провіщав нове пришествя Ісуса і майбутнє райське життя на землі, коли люди позбудуться усіх вад, стануть жити у відповідності з Божими заповідями.

«Ісаія. Глава 35»

1 Звеселиться пустиня та пуша, і радітиме степ, і зацвіте, мов троянда,
2 розцвітаючи, буде цвісти та радіти, буде втіха також та співання, бо дана йому буде слава Лівану, пишнота Кармелу й Сарону, вони бачитимуть славу Господа, велич нашого Бога!
3 Зміцнить руки охлялі, і підкріпить спотикливі коліна!
4 Скажіть тим, що вони боязливого серця: Будьте міцні, не лякайтесь! Ось ваш Бог, помста прийде, як Божа відплата, Він прийде й спасе вас!
5 Тоді то розплющатся очі сліпим і відчиняться вуха глухим,
6 Тоді буде скакати кривий, немов олень, і буде співати безмовний язик, бо води в пустині заб'ють джерелом, і потоки в степу!
7 І місце сухе стане ставом, а спрагнений край збірником вод джерельних; леговище шакалів, в яким спочивали, стане місцем тростини й папірусу.
8 І буде там бита дорога та путь, і будуть її називати: дорога свята, не ходитиме нею нечистий, і вона буде належати народові його; не заблудить також нерозумний, як буде тією дорогою йти.
9 Не буде там лева, і дика звірина не піде на неї, не знайдеться там, а будуть ходити лиш викуплені.
10 І Господні викупленці вернуться та до Сіону зо співом увійдуть, і радість довічна на їхній голові! Веселість та радість осягнуть вони, а журба та зідхання втечуть!

Виразне читання вірша учнем

*Радуйся, ниво неполитая!
Радуйся, земле, не повитая
Квітчастим злаком! Розпустись,
Рожевим крином процвіти!
І процвітеши, позеленієши,
Мов Йорданові святис
Луги зелені, береги!
І честь Кармілова, і слава
Ліванова, а не лукава,
Тебе укриє дорогим,
Золототканим, хитрошитим,
Добром та волею підбитим,
Святим омофором своїм.
І люде темнії, незрячі,
Дива господнії побачать.
І спочинуть невольничі
Утомлені руки,
І коліна одпочинуть,
Кайданами куті!
Радуйтеся, вбогодухі,
Не лякайтесь дива,—
Се бог судить, визволяє*

*Долготерпеливих
Вас, убогих. І воздає
Злодіям за зляя!
Тойді, як, господи, святая
На землю правда прилетить
Хоч на годиночку спочить,
Незрячі прозрять, а кривие,
Мов сарна з гаю, помайнують.
Нічим отверзуться уста;
Прорветься слово, як вода,
І дебрь-пустиня неполита,
Зцілющою водою вмита,
Прокинеться; і потечуть
Веселі ріки, а озера
Кругом гаями поростуть,
Веселим птаством оживуть.
Оживуть степи, озера,
І не верстовоїї,
А вольнії, широкії
Скрізь шляхи святії
Простеляться; і не найдуть
Шляхів тих владики,
А раби тими шляхами
Без гвалту і крику
Позіходяться докупі,
Раді та веселі.
І пустиню опанують
Веселії села.*

Запитання і завдання.

1. Порівняйте розділ 35 «Книги пророка Ісаї» з «Подражанієм» Шевченка і визначте:

- Які образи з Біблії Шевченко використав без змін у своєму переспіві?
- Які образи зазнали певних змін?
- Що нового вніс поет у текст свого твору?

2. Схарактеризуйте кольористику в першій частині твору.

Як ви думаєте: вибір кольорів - це художній прийом, застосований поетом?

III. Підсумок уроку.

1. Які твори Шевченка ми сьогодні вивчали?

2. Що брав поет з Біблії для своїх творів? (Біблійні афоризми, цитати для епіграфів, мотиви творів, сюжет, образи-персонажі, образи-символи, біблійні жанри (псалми, посилення, подражанія, переспіви).

3. Що вас найбільше вразило в поезії Шевченка релігійної тематики?

4. До чого нас спонукає Шевченкове слово?

IV. Оцінювання учнів.

V. Домашнє завдання.

1. Прочитати «Давидові псалми», подражаніє «Ісаія.35», вписати цитати-афоризми і кілька з них вивчити напам'ять.

2. Доповнити аналіз розглянутих на уроці творів.

I. Біблія – визначна пам'ятка світової літератури, найбільш читаний, коментований та поширений твір. Біблія – Святе Писання, в якому викладено основи християнської віри, філософії та моралі; в ній відтворено погляди та походження світу, основи світогляду, моралі, права.

II. Біблія відіграє велику роль у розвитку духовності народу, виробленні загальнолюдських цінностей – добра, любові, справедливості, милосердя.

Викладач Чернігівського державного університету ім. Ю.Федьковича Йосип-Тедосій Сележан сказав: «У цій Книзі вміщено універсальне послання – до всіх людей і до кожного зокрема. Це книга, яку з користю прочитає і дитина, і вчений муж».

За легендою, Біблію Т.Шевченкові подарувала закохана в нього Варвара Рєпніна (княжна).

Усвідомивши неможливість одруження Варвара подарувала Тарасові Біблію і сказала: "Люди розлучають нас, але Бог повінчає як не на цьому, так на тому світі".

Цю біблію поет взяв із собою на заслання. Отже, Святе Письмо необхідне було Шевченкові навіть на каторзі. Про що свідчать рядки із поезії „ Сон "(гори мої високої), написаної у 2-й половині 1847р. В Орській кріпості

*"... Молюсь тобі, боже милий,
Господи великий!
Що не дав мені загинуть
Небесний владико,
Що дав мені добру силу
Пересклить горе..."*

Біблія – іконостас у церкві – символ єдності землі і неба.

Фарби на іконах мають символічне значення: Ісус та Марія переважно постають в одязі червоного та синього кольорів – це барви крові, пролитої за людей, і колір зв'язку з небом.

Білий колір на іконах символізує перемогу добра,

Блакитний – вічність;

Зелений – силу, здоров'я

Золотий – світло і радість неба, раю, Божої благодаті торжества Господньої істини.

Додаток 2

Сон (1844)

*Чи бог бачить із-за хмари
Наші сльози, горе?
Можє, й бачить, та помага,
Як і оті гори
Предковічні, що політі
Кровію людською!..
Душе моя убогая!
Лишенько з тобою.
Уп'ємося отрутою,
В кризі ляжем спати,
Пошлем думу аж до бога:
Його розпитати,
Чи довго ще на сім світі
Катам панувати??*

Причинна (1837)

*Така її доля... О боже мій милий!
За що ж ти караєш її, молоду?
За те, що так щиро вона полюбила
Козацькї очі?.. Прости сироту!
Кого ж їй любити? Ні батька, ні неньки,*

Одна, як та пташка в далекому краю.

Заповіт (1845)

*Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу... отойді я
І лани, і гори -
Все покину і полину
До самого бога
Молитися... а до того
Я не знаю бога.*

Катерина (1838)

*Обізвався старий батько:
“Чого ждеши, небого?”
Заридала Катерина
Та бух йому в ноги:
“Прости мені, мій батечку,
Що я наробила!
Прости мені, мій голубе,
Мій соколе милий!”
“Нехай тебе бог прощає
Та добрії люде;
Молись богу та йди собі -
Мені легше буде”.*

І виріс я на чужині (1848)

*І сивію в чужому краї;
То самотньому мені
Здається - кращого немає
Нічого в бога, як Дніпро
Та наша слава країна...*

І мертвим, і живим... (1845)

*І смеркає, і світає,
День божий минає,
І знову люд потомлений,
І все спочиває.
Тільки я, мов окаянный,
І день і ніч плачу
На розпутьях велелюдних,
І ніхто не бачить,
І не бачить, і не знає
Оглухли, не чують;
Кайданами міняються,
Правдою торгують.
І господа зневажають,
Людей запрягають
В тяжкі ярма.*

«Сон» (гори мої високі)(1847)

*Молюсь тобі, Боже милий,
Господи великий!
Що не дав мені загинуть,
Небесний владико,
Що дав мені добру силу*

Пересилить горе...

«Ликері» 1860

...Не хрестись,

І не кленись, і не молись

Нікому в світі! Збрешуть люде,

і візантійський Саваоф

Одуриць! Не одуриць Бог,

Карать і миловать не буде:

Ми не раби його - ми люде!

Мені тринадцятий минало (1847)

Я пас ягнята за селом.

Чи то так сонечко сяло,

Чи так мені чого було?

Мені так любо, любо стало,

Неначе в бога.

Уже прокликали до паю,

А я собі у бур'яні

Молюся богу...

Не гріє сонце на чужині (1847)

... І я хилився ні до кого,

Блукав собі, молився богу

Та люте панство проклинав.

Кавказ (1845)

Не вмирає душа наша,

Не вмирає воля.

І неситий не виоре

На дні моря поле...

Не скує души живої

І слова живого.

Не понесе слави бога,

Великого бога.

Якби ви знав, паничі (1850)

... То ви б елегій не творили

Та марне бога б не хвалили,

На наші сльози сміючись...

За що, не знаю, називають

... Я не знаю,

Чи єсть у бога люте зло,

Що б у тій хаті не жило?

А хату раєм називають!

Не називаю її раєм,

Тії хатиночки у гаї

Над чистим ставом край села.

Мене там мати повила

І, повиваючи, співала,

Свою нудьгу переливала

В свою дитину... В тім гаю,

У тій хатині, у раю,

Я бачив пекло...

Поема «Княжна»
Виростає... Та недовго
Буде веселити
Свою матір. Бог карає
Княгиню на світі...
А за віщо? Чудно людям,
Бо люде не знають,
Чому добре умирає,
Злеє оживає.

Світе ясний, світе тихий (1860)

... Не добито!...
Будем, брате,
З багряниць онучі драти,
Люльки з кадил закурятти,
Явленими піч топити,
А кропилом будем, брате,
Нову хату вимітати!